

زندگی شهری، ترس از قربانی شدن و کاهش سرمایه اجتماعی در کلان شهر تهران

امیر ملکی^۱، فرهاد رستگار نسب^۲، جعفر عبدالملکی^۳، مهدی خلفخانی^۴
تاریخ دریافت: ۸۹/۱۲/۱۲ تاریخ پذیرش: ۸۹/۶/۱۶

چکیده

همراه با رشد زندگی شهری، افزایش جرائم، وقوع جرائم جدید و متعاقب این موارد، احساس ترس از قربانی شدن در روابط اجتماعی پدید می‌آید. دو پیامد این احساس کاهش اعتماد اجتماعی و کاهش شعاع ارتباطات و پیوندهای اجتماعی است. به تبع این دو پیامد، کاهش مشارکت و همیاریهای اجتماعی به عنوان عناصر شکل دهنده و مقوم سرمایه اجتماعی قابل انتظار است. علیهذا در این تحقیق، نگارندگان، بر یکی از متغیرهای تاثیر گذار بر سرمایه اجتماعی، یعنی همان ترس از قربانی شدن تمرکز داشته‌اند. این تحقیق درصدد پاسخ به این سوال است که آیا ترس از قربانی شدن موجب کاهش شعاع ارتباطات اجتماعی افراد و کاهش سرمایههای اجتماعی آنها می‌شود؟ جامعه آماری در این تحقیق افراد در فاصله سنی ۱۲ تا ۴۵ ساله ساکن شهر تهران تشکیل می‌دهند. نتایج نشان می‌دهد در میان چهار حوزه اصلی فعالیت اجتماعی (اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی)، بیشترین میزان ترس از قربانی شدن در حوزه اقتصادی است. همچنین بیش از نیمی از پاسخگویان سطح جرم و ناامنی در جامعه را بسیار زیاد ارزیابی می‌کنند. یافته‌های تحقیق نقش تعیین کننده کاهش سرمایه اجتماعی در افزایش ترس از قربانی شدن افراد را تایید می‌کند.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، ترس از قربانی شدن، پنداشت از جرم، اعتماد، مشارکت

۱ دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، malekipnu@gmail.com

۲ دانشجوی دکتری جامعه شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، farhadrstegar@yahoo.com

۳ کارشناس ارشد جامعه شناسی

۴ استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی

طرح و بیان مسئله

آنچه که قوام دهنده و استمرار بخش هر جامعه ای است روابط اجتماعی در آن جامعه است و آن چه که روابط اجتماعی برای افراد به ارمغان خواهد آورد همان میزان سرمایه و دارایی است که فرد از این روابط بدست می آورد و از دیدگاه جامعه شناسی تحت عنوان سرمایه اجتماعی خوانده می شود. فقدان و یا تضعیف این عامل مهم نه تنها در زمینه خود بلکه بر تمام دیگر شئون زندگی تاثیر گذار خواهد بود. فقدان روحیه مشارکت در حوزه های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی به ضعف شدن این سرمایه برمی گردد. مولفه های بسیاری اعم از واقعی یا غیر واقعی در تضعیف سرمایه اجتماعی موثراند: بی اعتمادی ناشی از شکست های اقتصادی، سرخوردگی های ناشی از مشارکت های محلی و اجتماعی تا ترس های گسترده از قربانی شدن در این حوزه ها از آن جمله اند. آنچه که این مقاله در صدد بررسی آن است ترس از قربانی شدن و به تبع آن ایجاد و یا تبلیغ محدودیت در روابط اجتماعی برای خود و دیگران در زندگی شهری است. پر واضح است که امروزه میزان جرایم و تنوعات آن در حوزه های مختلف رو به فزونی است و این موضوع در فضای روابط شهری دائماً مورد تاکید قرار گرفته و منجر به تنگ تر شدن دایره روابط افراد و کاهش شور و اشتیاق آن ها برای برقراری پیوند های جدید است. البته این بخشی از تحلیل تضعیف سرمایه اجتماعی است؛ در این خصوص می توان به عوامل دیگری اشاره کرد، مواردی همچون فقدان و یا کمبود فضاها و بستر های تعامل اجتماعی، ضعف فضای شهری مدرن (سروستانی و قیصری، ۱۳۸۹: ۱۵۵) کاهش اعتماد اجتماعی، افزایش مخاطرات (اولریش بک، ۱۹۸۶) که در صورت رفع این نواقص در زندگی اجتماعی، می توان به ارتقاء سرمایه اجتماعی امیدوار بود. یکی از سوالات مطروحه در حوزه زندگی مدرن آن است که چرا به موازات پیشرفت در زمان، دایره روابط اجتماعی تنگ تر می شود و افراد در برقراری روابط جدید اجتماعی وسواس بیش از حدی به خرج داده که نتیجه آن محدودیت روابط اجتماعی و تضعیف اعتماد اجتماعی نزد آنها است. عنصر یا عناصری که افراد یک جامعه را وادار می کند تا حصار بر دارایی های خود (از روابط اجتماعی) بکشند و سطح آن را کاهش دهند کدامند؟ مقاله حاضر با علم به اهمیت موضوع در صدد بررسی تجربی این سوال است که آیا ترس از قربانی شدن در حوزه های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی باعث کاهش شعاع ارتباطات اجتماعی افراد و کاهش سرمایه های اجتماعی آنها می شود؟ آیا پنداشت از میزان جرم و نا امنی در جامعه بر میزان سرمایه اجتماعی افراد پاسخگو موثر است؟

چارچوب نظری

الف) -کلان شهر و ترس از قربانی شدن:

دو مفهوم اصلی که ساختار مقاله بر آن استوار است یعنی قربانی شدن و سرمایه اجتماعی مفاهیمی جدید در فضای مفهومی علوم اجتماعی در جهان و بویژه در ایران اند. مفهوم اول که هنوز جای خود

را در میان مفاهیم پیدا نکرده و تحت تعابیر دیگری از آن استفاده می شود؛ مثلاً در علوم جنائی و حقوقی. زیمل در کلان شهر و حیات ذهنی ژرفترین مسئله زندگی نوین را کوشش فرد برای حفظ فردیت و اختیار وجود خویش در برابر نیروهای اجتماعی خرد کننده ای می دانست که ریشه در میراث تاریخی و فرهنگ عینی و فن زندگی دارند (زیمل، ۱۳۵۸: ۹۳) ترس از قربانی شدن همانگونه که زیمل به گونه ای غیر مستقیم بدان اشاره می کند، وجود دل نگرانی ها و استرس های مداومی است که بر افراد در شیوه زیست نوین، وارد می شود و این فرایند تمام ناشدنی، ناشی از ویژگی های زندگی در کلان شهر است. بنیاد روانی فردیت انسان کلان شهر، تشدید تحریکات عصبی است. بنابراین انسان کلان شهر _که به هزاران گونه مختلف است_ ارگانی راپرورش می دهد که از او در برابر جریان های تهدید کننده و ناهمگنی های محیط خارج که در کار ریشه کن کردن او هستند، حمایت می کند (زیمل، ۱۳۵۸: ۹۹). اما از نظر زیمل صیانت ذات در مقابل کلان شهر، مستلزم رفتاری منفی تر با ماهیت اجتماعی نیست. این طرز فکر روانی مردم متروپل در مقابل یکدیگر را از نظر صوری می توان به صورت احتیاط^۱ مطرح کرد. اگر واکنشهای درونی بی شماری بعنوان بازتابی از تماسهای مداوم بیرونی با مردم بی شماری رخ می داد در این صورت فرد از درون متلاشی می شد و به وضعیت روانی غیر قابل تصویری می رسید تا حدی بخاطر این واقعیت روانی و نیز بخشی به جهت حق عدم اعتمادی که انسانها در رویارویی با عناصر زود گذر زندگی کلان شهری دارند احتیاط کردن الزامی است. به سبب این احتیاط، معمولاً آنهایی که سالها همسایه ما بوده اند نمی شناسیم و همین احتیاط است که ما را در چشم مردم شهرهای کوچک سرد و بی عاطفه می نماید. تمام سازمان داخلی چنین زندگی ای که دارای ارتباط دهندگی وسیعی است بر سلسله مراتب بسیار متنوعی از بی تفاوتی ها و بیزاری های خرد و نیز دائمی استوار است (زیمل، ۱۳۵۸: ۱۰۲). به نظر زیمل شرایط به گونه ای است که انسان را در وضعیت آمادگی برای خصومت و همدردی نگه می دارد. وجود چنین شرایطی در زندگی شهری موجب می شود که ساکنین شهرهای بزرگ در زمینه برخورد یا چگونگی مواجهه با جرایم پیش رو دچار نگرانی ها و ترس های باشند. به بیان دیگر شهریان نسبت به روستائیان ترس بیشتری از قربانی شدن در حوزه های مختلف زندگی و در معرض جرم قرار دارند. همین نکته است که به گفته زیمل زندگی کلان شهر، زمینه ای برای آگاهی بیشتر و تفوق شعور را در انسان فراهم می سازد و به همین میزان از اعتماد و همکاری می کاهد و بر احتیاط می افزاید.

ب)- قربانی شناسی و تغییر رویکرد ها:

با توجه به شواهد موجود در سه سطح علمی، اجرائی و سیاست گذاری، این ادعای درستی است که تا یک دهه قبل بیشتر مباحث علمی، اقدامات اجرائی و کنترلی و سیاست های سطوح کلان و میانه و

خرد، بر مجرم، دلایل اجتماعی و فردی ارتکاب به جرم و مکانیسم های کنترل اجتماعی مجرمان تاکید شده است. این مسئله در حوزه علمی از ثبت کردن ویژگی های فیزیکی مجرمین توسط لامبرزو تا نظریات فرامدرنیستی را در بر می گیرد. حلقه مفقوده در سه حوزه ذکر شده را می توان آن چیزی دانست که امروزه نقش قربانی در وقوع جرم است. بجز جرائم بدون قربانی^۱ در سایر موارد جرم و آسیب امروزه نقش قربانی مورد تاکید قرار گرفته است. بنابراین برای دهه های متوالی جامعه شناسی انحرافات و جرم شناسی بر مجرم، ساختارهای تولیدکننده و زمینه ساز جرم، دسته بندی مجرمین و... پرداخته است. نظر جامعه شناسانی به مانند دورکیم و حتی دسته بندی های ارائه شده توسط مرتون در خصوص کجروی، عمدتاً مجرم محور بوده و طی آن تلاش شده مجرمان، انگیزه های آنها و ساختارهای اجتماعی در مثلی از جرم، مجرم و کنترل، مورد بررسی قرار گیرد. آنچه ترسیم می شود بر ساخت کردن یک مجرم و همدردی با قربانی است. امروزه با بررسی های صورت گرفته، مبحث قربانی شناسی^۲ مورد توجه قرار گرفته و قربانی به عنوان کنشگری فعال و نه منفعل در نظر گرفته می شود. داده های تحلیلی از جرم و قربانی موید نقش قربانی در بروز و فعلیت جرم است؛ به عنوان مثال در بخشی از قتل های صورت گرفته در ایران، قربانی ها در آن نقش زیادی داشته اند (وزارت کشور، ۱۳۸۳) و می توان تصور کرد که در آنی امکان داشته جای قاتل و مقتول عوض شود. از آنجا که در هر جامعه ای بطور نسبی ۱۰٪ و یا کمتر مرتکب جرم می شوند و ۹۰ درصد مردم در معرض قربانی شدن قرار دارند، امروزه رویکردهای پیشگیری و کنترل بیشتر از آنکه بر مجرمین تمرکز کنند بر بخش اکثریتی از جامعه متمرکز می شوند که در معرض قربانی شدن قرار دارند. در مجموع می توان گفت که بر پایه نظریه کنش متقابل که در آن قربانی دیگر عاملی منفعل نیست اهمیت این موضوع در نظام های کنترل اجتماعی مورد توجه و تاکید قرار گرفته است. در این مبحث باید به نکته ای دیگر در ارتباط با جرم اشاره کرد و آن تفاوت بین میزان واقعی جرایم^۳ و پنداشت از میزان جرایم^۴ است. میزان واقعی جرایم، آمارهای موجود است؛ البته این آمارها همیشه واقعی و درست به مفهوم مطلق آن نیستند. اما پنداشت از جرم به برداشت یا پنداشت شهروندان در خصوص وضعیت جرایم در شهر یا محل سکونتشان ارتباط می یابد. این چنین پنداشتی بر سایر ابعاد ذهنی شهروندان تاثیر خواهد گذاشت و باعث تقویت یا تعدیل آن چیزی خواهد شد که در جرم شناسی ترس از جرایم^۵ نامیده می شود. معمولاً مطلوب است که میان این دو تعادلی باشد عدم تعادل بخصوص در پنداشت منفی از میزان جرایم در شهر اثر مخربی بر

^۱ جرایمی که قربانی، صرفاً خود فرد است، مانند خودکشی، روسپیگری، اعتیاد و..

^۲ Victimology

^۳ Actual Crime Rates

^۴ Perceived Crime Rates

^۵ Fear of crimes

تمامی حوزه های زندگی روزمره خواهد گذاشت که مبحث اصلی این مقاله است. جرم شناسان و جامعه شناسان بسیاری تلاش کرده اند تا به تبیین ترس از قربانی شدن در بین شهروندان بپردازند. این تلاش ها به چار چوب های نیز انجامیده است که تا حدی به مطالعات تجربی سمت و سو داده است. از اهم این رهیافت ها می توان به موارد ذیل اشاره کرد که هرکدام عواملی را مورد نظر قرار داده اند: ۱- عوامل جمعیت شناختی ۲- عوامل پیوند محله ای ۳- تجربه قبلی جرم ۴- ویژگی های فیزیکی محله ۵- نظریه تنوع خرده فرهنگی ۶- استراتژی مدیریت خطر ۷- دیدگاه تاثیر رسانه (نجیبی، ۱۳۸۴: ۳۶). اخیرا هم نظریه بوم شناسی ترس از دیویس (سروستانی، ۱۳۸۸: ۱۰۲) مطرح شده است که با تاکید برخصوصی شدن حوزه های عمومی سعی در تبیین موضوع کرده است. در جدول شماره (۱) به رهیافت ها و عوامل و نتایج بررسی در موضوع ترس از قربانی شدن اشاره شده است.

قربانی شدن (به جزء قربانی قتل) و یا ترس از قربانی شدن تاثیرات شگرفی بر فرد خواهد گذاشت و یا حتی می توان گفت که در برخی از کسانی که در معرض این پدیده قرار خواهند گرفت چه اینکه قربانی شوند و یا ترس مستمری از قربانی شدن پیدا کنند احتمال وقوع جرم را از سوی این افراد و تبدیل آن ها به مجرم را افزایش می دهد (البرت، ۱۹۸۲). مورد بیجه در ایران در سال ۱۳۸۲ موردی مصداقی از مبحث مذکور است.

خانواده، آموزش و پرورش، رسانه و نظام قضائی پلیسی رامی توان نظام های رسمی و غیر رسمی کنترل اجتماعی و جامعه پذیری به شمار آورد. نگرانی ها و ترس های ناشی از تهدیدات و هرج و مرج ها روزمره، احساس بالای ناامنی بیشتر از خود ناامنی واقعی، ضرب و شتم ها، جنایات نفرت انگیز، تجاوز به عنف، رفتارهای که جرم محسوب نمی شوند اما رفتاری غیر مدنی لحاظ می کردند همه و همه نظام های کنترل اجتماعی را وادار کرده است که جهت تقویت صیانت از نفس، ترس خاصی را که می توان آن را ترس از قربانی شدن در همه حوزه های زندگی بنامیم در بدنه جامعه و از همان کودکی واردکنند. از سوی دیگر این عملکرد آنچه را که می توان چسب اجتماعی دانست یعنی همان سرمایه اجتماعی مورد تهدید و فرسایش قرار می دهد.

جدول شماره (۱) رهیافت ها و نتایج در مبحث ترس از قربانی شدن

رهیافت ها	عوامل مورد نظر در بررسی ترس از قربانی شدن	برخی نتایج
بوم شناسی ترس	تبدیل حوزه های عمومی به خصوصی در اثر ترس از جرم	با افزایش جرایم در نقاط مختلف به تدریج حوزه های عمومی به حوزه خصوصی تبدیل میشوند و این خود باعث ایجاد ناامنی و ترس بیشتر می شود (دیویس: ۱۳۸۸: ۱۰۲)
پیوند محله ای	احساس تعلق خاطر به اجتماع، انسجام اجتماعی، پیوند محله ای	ساکنین فاقد هر نوع پیوند و یا ارتباط اجتماعی ترس بیشتری از جرم دارند (مری: ۱۹۹۷)
تجربه قبلی جرم	جرایم خشونت آمیز، تعرض جنسی، مزاحمت خیابانی، مزاحمت های رسانه ای (موبایل، تصویر و...)	تجربه رفتار تهدید آمیز از منبعی ناشناخته و غریبه پتانسیل بیشتری برای ترس از جرم است و تجربه قبلی صید مجرمان شدن به ترس بیشتر نینجامد (مک میلان و البرت: ۱۹۸۲)
ویژگی های فیزیکی محله	طراحی های نامناسب شهری، فضاهای جرم خیز، فضاهای حومه شهر، سکونتگاه های غیررسمی داخل شهر ها و...	محله های که در آنها نشانه های از بیتوجهی و خرابی وجود دارد، نماهای بیرونی ناموزون باعث ترس بیشتر میشود (جیمز کیو ویلسون و جورج کلینگ)
نظریه تنوع خورده فرهنگی	وجود اقوام مختلف در یک محل و عدم وجود پیوند با کلیت اجتماع	محله های که کاربری تجاری مسکونی و اداری دارند یعنی دارای کاربری متنوع هستند از محله های تک کاربری امن تر اند
استراتژی مدیریت خطر	در معرض قرار دادن یا گرفتن در فضاهای خطر ناک و استراتژی های مدیریت یا ممانعت	هر فرد میتواند خطر در مرض آزار و اذیت قرار گرفتن را با اجتناب از ورود به موقعیت ها خطرناک کاهش دهد (گوکان و ماکس فیلد) نتیجه اینکه آنهای که این راهبردها را بکار میبرند احساس امنیت بیشتری می کنند.
دیدگاه تاثیر رسانه	اطلاع رسانی در خصوص جرم و تبعات آن	انعکاس اخبار جرایم به صورت گسترده در رسانه های مختلف باعث افزایش ترس در افرا جامعه میشود
جمعیت شناختی	بررسی و مقایسه گروه های سنی، جنسی، پایگاه اجتماعی، فقر، شغل، تحصیلات و...	ترس در میان زنان گروه های سنی پیر و جوان تا حدودی یکسان است دلایل جرم متفاوت است (فرارو: ۱۹۹۷)
		زنان زیر ۳۵ سال عمدتاً نگران تجاوز جنسی هستند (وار: ۱۹۹۹)
		ترس از جرم در بین بخش های از جمعیت بیشتر است که آسیب پذیر تر و منمزوی تر اند به ویژه پیرزنها (شویتزر: ۳، ۱۹۹۳)

منبع: اقتباس از منابع هر یک از نظریه پردازان

ج) سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی گرچه در بعد تحقیقات تجربی، مفهومی جدید است اما وجود آن در زندگی اجتماعی وجودی قدیمی است. ادیان، آموزه های اخلاقی، اشعار، قصه ها و داستان ها، ضرب المثل ها و... در میان ملل مختلف سرشار از شاخص هایی است که امروزه آنها را شاخص های اصلی سرمایه اجتماعی می دانند. این آموزه ها می توانند ناظر بر تقویت و یا تضعیف سرمایه اجتماعی باشند و در واقع می توان یکی از شاخص های سنجش سرمایه اجتماعی را نوع ادبیاتی دانست که در زندگی روزانه جاری و ساری است و مردم در تعاملات روزانه از آن استفاده می کنند و می توان با بررسی ادبیات مکتوب و شفاهی هر جامعه نوع نگاه آن جامعه را به سرمایه اجتماعی سنجید. با رشد و نضج جامعه شناسی مولفه ای که بیش از همه مورد توجه بنیان گذاران جامعه شناسی قرار گرفت پیوستگی های افراد و روابط اجتماعی آنها است که ایجاد کننده و تداوم بخش زندگی اجتماعی محسوب می شود. به زعم برخی از جامعه شناسان محور اصلی بررسی جامعه شناسی همین روابط اجتماعی است (ریترز، ۱۳۸۲: ۲۷۴) پیوند ها و روابط اجتماعی و بین فردی نقش محوری را در ساختن قطعات بنای اجتماعی ایفا می کند. دورکیم، زیمل، وبر و حتی مارکس به اهمیت روابط اجتماعی واقف بودند. دورکیم علاقه خاصی به درک شیوه عملکرد پیوند های اجتماعی افراد در قالب رشته های که جامعه بزرگ تر را تشکیل می دهند داشت او معتقد بود که :

جامعه به تلنباری از اتمهای پهلوی هم گذاشته شده تبدیل نمی شود... بلکه
اعضاء از طریق گسترش پیوندهای عمیق تر و بلند مدت تر با هم یگانه و متحد
می شوند (دورکیم، ۱۹۳۳: ۲۲۶)

بنابراین می توان گفت که سرمایه اجتماعی یعنی حضور مستمر و آگاهانه فرد در زندگی اجتماعی که عکس آن انزوا و دوری از اجتماع است. ایده مخوری در سرمایه اجتماعی برقراری روابط اجتماعی و تداوم آن است. با برقراری روابط و پایدار ساختن آن اعضای جامعه قادر به همکاری با هم خواهند بود و از طریق ایجاد پیوند های بین آنها قادر خواهند بود چیز هایی که به صورت فردی نمی توانسته اند بدست آورند یا به سختی قابل اکتساب بودند، بدست آورند. انسانها از طریق مجموعه ای از شبکه ها، بهم متصل می شوند و تمایل دارند که ارزشهای مشترکشان را با سایر اعضای این شبکه ها به اشتراک بگذارند. به میزانی که این شبکه ها تشکیل یک نوع دارایی را می دهند آنها می بایست به عنوان شکل دهنده نوعی سرمایه دیده شوند. این سرمایه، همان قدر که در زمینه اولیه خود مفید است، می تواند در سایر زمینه ها نیز مفید باشد (غفاری، ۱۳۸۶: ۸). بنابراین سرمایه اجتماعی ثروتی ارزشمند تلقی می شود که از طریق شبکه های اجتماعی، بنیانی برای انسجام به وجود می آورد، زیرا افراد را قادر می سازد تا با هم برای کسب بهزیستی و بهبود زندگی دست به همکاری متقابل زنند. سرمایه اجتماعی

همانگونه که ذکر شد مفهومی جدید اما عنصری دیرینه در تداوم زندگی اجتماعی است. این مفهوم از ۱۹۸۰ وارد ادبیات جامعه شناسی شد و کسانی چون بوردیو، لوری، جاکوبز آن را مطرح کردند و افرادی چون کلمن، بارت، پاتنام آن را بسط و گسترش دادند (ولکوک، ۱۹۹۸: ۱۵۹) بوردیو و کلمن بر اهمیت روابط اجتماعی و هنجارهای مشترک در رفاه اجتماعی و کارآمدی اقتصادی تاکید کردند. به نظر پاتنام سرمایه اجتماعی، سرمایه گذاری در سرمایه فیزیکی و انسانی را افزایش میدهد (همان: ۱۵۹). امروزه در جریان توسعه یک کشور در کنار انواع سرمایه ها (اعم از طبیعی، انسانی و مادی) سرمایه اجتماعی هم به عنوان برون داد و هم درون داد توسعه به شمار می آید. در کشور های توسعه نیافته، فقدان سرمایه اجتماعی را حلقه مفقوده توسعه و رشد اقتصادی نام نهاده اند همچنین تحقیقات و مطالعات مختلف نشان میدهد که بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی، هدف و مفهوم زندگی پیوند مستقیمی برقرار است (بیکر، ۱۳۸۲: ۳۰).

در مجموع می توان گفت که سرمایه اجتماعی دلالت بر مجموعه روابط، شبکه ها، تعاملات، انجمن ها و موسساتی دارد که بواسطه هنجارها و ارزشهای مشترک شکل گرفته و موجب گرمی اجتماع انسانی شده و کنش متقابل اجتماعی را تسهیل می کند. ویژگی سرمایه اجتماعی این است که با استفاده از آن تحلیل نمی رود و بلکه برعکس عدم استفاده از آن موجب تحلیل و نابودی آن می شود. سرمایه اجتماعی از طریق مداخلات بیرونی به آسانی ساخته نمی شود (استروم، ۲۰۰۰: ۱۷۴) بلکه فرایندی داوطلبانه را می طلبد. در ارتباط سرمایه اجتماعی و نظامهای سیاسی، میزان و کیفیت آن در نظامهای سیاسی مختلف، متفاوت است و در واقع ساختار قدرت می تواند تاثیرات تقویت کننده و یا تضعیف کننده ای بر سرمایه اجتماعی داشته باشد. در جدول شماره (۲) تلاش شده جمع بندی از مفهوم و تعاریف مختلف از سرمایه اجتماعی در نظریه های این حوزه ارائه شود.

جدول شماره (۲) تعاریف، کارکرد و سطح تحلیل نظریه پردازان از سرمایه اجتماعی

نظریه پرداز	تعریف از سرمایه اجتماعی	کارکرد/ هدف	سطح تحلیل
پاتنام	شبکه های روابط اجتماعی که مشخصه آنها هنجارهای اعتماد و همیاری است	تسهیل کنش جمعی و کسب منفعت متقابل	مناطق، اجتماعات در مقیاس های ملی و بین المللی
بوردیو	منابعی که دسترسی به کالاهای جمعی را فراهم می سازد	مولد سرمایه اقتصادی	رقابت های طبقاتی
کلمن	جنبه هایی از ساختار اجتماعی که کنش های منطقی را تسهیل می نمایند	تولید سرمایه انسانی	افراد در زمینه های خانوار و دیگر اجتماعات
لین	دسترسی و استفاده از منابع نهفته در روابط و شبکه های اجتماعی	تولید منابع قدرت و حفظ آنها	افراد در شبکه ها و ساختارهای اجتماعی
فوکویاما	مجموعه ای از هنجارها یا ارزش های غیررسمی	ترویج تعاون و همکاری، کارایی	جوامع و فرهنگ ها

اقتصادی و ثبات دموکراسی		
بیکر	منابعی که از طریق شبکه‌های فردی یا سازمانی تقویت بده‌بستان و کنش متقابل	گروه‌ها و سازمان‌ها قابل حصول هستند
ولکوناریان	شبکه‌ها و هم‌گرایی بین بخش‌های مختلف	تقویت ارتباط و استفاده بهینه از منابع محلی و ملی
کاکس	پوش‌های بین مردم که شبکه‌ها، هنجارها و تسهیل هماهنگی، تعاون و تقویت	افراد در سازمان‌های اعتماد اجتماعی را موجب می‌شوند
بالن و اونیکس	نیروی که در بافت اجتماعی نهفته است	بهریستی اقتصادی و اجتماعی در سطوح محلی
بارت	شبکه‌ای که مردم به واسطه آن امکان ارتباط و اتصال فراهم می‌شود	فرصت‌های واسطه‌ای افراد در زمینه‌های محلی و اجتماعی
پاکستون	پیوستگی‌های عینی و ذهنی بین افراد	افزایش ظرفیت و قابلیت کنش خرد، کلان
ترنر	نیروی که توان توسعه اقتصادی را در جامعه از طریق روابط اجتماعی افزایش می‌دهد	توسعه اقتصادی بهینه قابلیت جمعی تولید خرد، میانی، کلان
گیدنز	روابط اجتماعی در مقیاس‌های محلی و فرامحلی	نظم اجتماعی، کاهش فساد و تبه‌کاری اجتماعی محلی و جامعه

منبع اقتباس (غفاری، ۱۳۸۶)

بنابراین عناصر مشترک در تعاریف نظریه پردازان سرمایه اجتماعی را می‌توان در دو مفهوم شبکه و روابط اجتماعی دسته بندی کرد. دامنه سطوح تحلیل در سرمایه اجتماعی از نظر این نظریه پردازان از سطح بین المللی تا سطح محلی وسعت دارد. از براینده مباحث مطرح شده در حوزه نظریه های سرمایه اجتماعی در مجموع می‌توان به چهار دیدگاه اشاره کرد:

۱- دیدگاه محلی‌گرایانه: این دیدگاه سرمایه اجتماعی را از طریق تعداد و تراکم گروه‌های اجتماعی در یک محله معین مورد ارزیابی قرار می‌دهد.

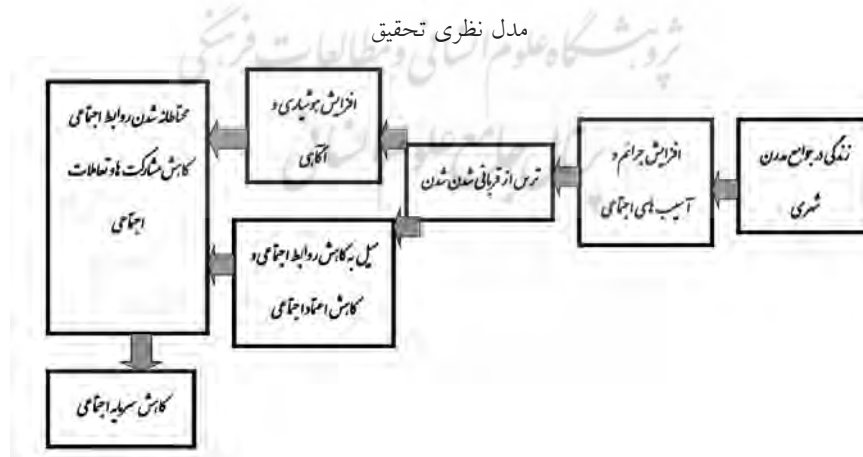
۲- دیدگاه شبکه‌ای: تاکید بر اهمیت پیوستگی‌های عمودی و افقی در بین مردم و روابط درونی و بین سازمانی هستی‌هایی چون گروه‌های محلی و موسسات به تبیین نکات ضعف و قوت سرمایه اجتماعی بپردازد.

۳- دیدگاه نهادی: حیات شبکه‌های اجتماعی و جامعه مدنی اساساً محصول محیط سیاسی، قانونی و نهادی است. نظریه نهادی سرمایه اجتماعی را به عنوان یک متغیر وابسته می‌بیند.

۴- دیدگاه هم‌افزایی: در این دیدگاه نکات مثبت دیدگاه‌های نهادی و شبکه با یکدیگر ترکیب می‌شوند و بر وجود اتحادیه‌های پویا در روابط بین و درون دیوانسالاری‌های دولتی و بخش‌های مختلف جامعه تاکید می‌شود. (غفاری، ۱۳۸۶: ۹۵)

آنچه که در این مقاله حائز اهمیت و مورد بررسی قرار گرفته است سرمایه اجتماعی در سطح خرد با نگاه محلی گرایانه و شبکه‌ای است. در این سطح سرمایه اجتماعی در قالب روابط فردی و شبکه‌های ارتباطی بین افراد و هنجارها و ارزش‌های غیر رسمی حاکم بر آن مورد بررسی قرار گرفته است. شدت و کیفیت روابط و تعاملات بین افراد و گروه‌ها و احساس تعهد و اعتماد دوجانبه به هنجارها و ارزشهای مشترک به عنوان حس تعلق و پیوستگی اجتماعی مورد ارزیابی قرار گرفته است. بنابراین سه شاخص روابط اجتماعی، مشارکت در زندگی جمعی و اعتماد بین شخصی از جمله مولفه‌هایی است که اهمیت وافر در این بررسی داشته‌اند.

بنابراین اگر سرمایه اجتماعی را در حوزه خرد با شاخص‌های چون شبکه روابط اجتماعی که مشخصه آن هنجار اعتماد و همیاری است، اندازه و تراکم روابط، تراکم و قرابت روابط، تنوع روابط، فعالیت‌های داوطلبانه و... دانست که نتیجه آن تسهیل کنش جمعی و کسب منفعت متقابل، تقویت ارتباط، تقویت بده بستان و کنش متقابل، تولید فرصت‌های اجتماعی است، با کارکرد نامناسب نظام‌های کنترلی و جامعه‌پذیری، این سرمایه رو به فرسایش است. مسئله اصلی این مقاله همانگونه که بدان اشاره شد این است که چه میزان ترس از جرم یا قربانی شدن بریکی از مولفه‌های زندگی اجتماعی، یعنی همان سرمایه اجتماعی تاثیر گذار است. پیامد فرسایش سرمایه اجتماعی کاهش ضریب امنیت اجتماعی است بدلیل اینکه امروزه برقراری و استمرار امنیت اجتماعی بیشتر جامعه محور است تا پلیس محور، با رخداد ترس از قربانی شدن و کاهش سرمایه اجتماعی، چرخه باطلی شکل می‌گیرد که دائم بر گستره آن افزوده می‌شود. بنابراین برحسب مطالب مطرح شده در زمینه مفهومی و نظری سرمایه اجتماعی و ترس از قربانی شدن مدل ذیل راهنمای تحقیق است.

مطابق مدل مذکور، زندگی در جوامع شهری مدرن و کلان شهرها به همراه روند جرائم رو به تزاید و نیز استرسهای روانی، موجب تقویت احساس ترس از قربانی شدن می شود. این احساس ترس از قربانی شدن، منجر به افزایش آگاهی از یک سو و از سوی دیگر محتاطانه تر شدن رفتارها شده و افراد دو راه را برای مواجهه با این مشکل انتخاب می نمایند. یا بایستی آماده خصومتها و جرائم شوند و یا به همدردی محتاطانه روی آورند نتیجه این موضوع بی میلی به همکاریهای اجتماعی و پیوندهای اجتماعی و در مجموع کاهش سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر وابسته این تحقیق است.

در سطح روانشناختی زندگی شهری با مجموعه ای از استرس های روانی رو به تزاید همراه است. این موضوع نیز منجر به دو واکنش در افراد می شود. شهروندان تلاش زیادی را مبذول حفظ فردیت خود می کنند این فردیت در سویه افراطی آن به فردگرایی منجر می شود که حاصل آن نیز کاهش پیوندهای اجتماعی و سرمایه اجتماعی است.

قضایای نظری استنتاج شده از مباحث نظری :

- در جوامع شهری مدرن به دلیل افزایش میزان جرائم، شعاع ارتباط افراد با همدیگر محدود می شود.
- در جوامع شهری به دلیل ترس افراد از همدیگر شهروندان محتاطانه با همدیگر برخورد می کنند.
- با کاهش میزان اعتماد اجتماعی، پیوندهای اجتماعی به نازل ترین و محدودترین سطح تنزل می یابد.

با توجه به استنتاج های نظری فوق، فرضیه های تحقیق به شرح ذیل هستند:

- فرضیه اول: بین میزان سرمایه اجتماعی و میزان ترس از قربانی شدن رابطه وجود دارد بدین معنی که ترس از قربانی شدن بیشتر باشد میزان سرمایه اجتماعی کاهش می یابد.
- فرضیه دوم: بین میزان پنداشت از جرم و نا امنی در جامعه و میزان سرمایه اجتماعی رابطه وجود دارد بدین معنی که به هر میزان این پنداشت به جهت زیاد تصور کردن جرائم باشد میزان سرمایه اجتماعی فرد کاهش می یابد.

روش شناسی

این تحقیق به شیوه پیمایشی اجراء شده است. جامعه ی آماری در این تحقیق افراد در فاصله سنی ۱۲ تا ۴۵ ساله ی ساکن در مناطق مختلف شهر تهران بوده اند. مطابق سرشماری کشور در سال ۸۵ تعداد این افراد در شهر تهران ۵۱۳۹۷۸۵ نفر بوده است. روش نمونه گیری

خوشه ای چند مرحله ای و حجم نمونه تحقیق حاضر با استفاده از فرمول حجم نمونه کوکران، ۸۷۵ نفر محاسبه شده است.

تعریف مفاهیم و سنجش متغیرها

متغیرهای مستقل این تحقیق شامل ترس از قربانی شدن و پنداشت از میزان جرم و نا امنی در جامعه است. متغیر وابسته سرمایه اجتماعی است که تعاریف نظری و عملیاتی هر کدام از این متغیرها به شرح ذیل است.

الف) ترس از قربانی شدن: بر حسب تعریف فارال و لی (۲۰۰۸) عبارت است از وجود ترس و استرس های مداوم از آسیب دیدن و مورد سوء استفاده قرار گرفتن در روابط و تعاملات اجتماعی در حوزه های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی. در تعریف عملیاتی برای سنجش این ترس با بهره گیری از تعریف نظری چهار سوال برای چهار حوزه طرح شده بود که ترس از قربانی شدن را در چهار حوزه اقتصادی شامل (سرقت اموال و دارائی، کلاهبرداری، چک های بلامحل، جعلی بودن اسناد، اخاذی، تقلب در کسب و تجارت، بدل فروشی و تقلید علایم تجاری) در حوزه اجتماعی شامل (مورد ضرب و جرح قرار گرفتن، مقتول قرار گرفتن در قتل های عمدی و غیر عمدی، ربوده شدن، مورد تجاوز قرار گرفتن، مورد سرقت های خیابانی قرار گرفتن، تصادف کردن، مزاحمت های خیابانی، بقیه گیری در مکان های شهری، پنخش شدن اسناد و مدارک خصوصی شخصی و خانوادگی، مورد حمله اراذل و اوباش قرار گرفتن، مورد اقترا و بدگمانی قرار گرفتن) در حوزه سیاسی شامل (در معرض شورش ها و آسیب های شهری قرار گرفتن، ترس از آتش سوزی و تخریب اموال در شورشیهای شهری، ترس از قربانی شدن در نتیجه اقدامات تروریستی و جنایتکارانه سیاسی) و در حوزه بهداشتی شامل (مواد غذایی ناسالم، تاثیرات مخرب زیست محیطی مثل آب آلوده، آلودگی هوا، آلودگی صوتی و غیره) است که البته در تحلیل نهائی نتایج حوزه بهداشت مد نظر قرار نگرفته است و در شاخص ترکیبی نیز سؤالی طرح شده که بر اساس آن میزان ترس از قربانی شدن در هر چهار حوزه مورد سنجش قرار گرفته است. این سوال به جهت تعیین اولویت ترس از قربانی شدن از نظر پاسخگویان در میان چهار حوزه مورد بررسی است که در پیش آزمون معیار های روانی و پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ سنجیده شد که با توجه به آلفای بدست آمده (۰/۸۶) برای گویه های هر متغیر و سطح مطلوب آلفا که ۰/۷ است، برخی از گویه ها حذف و یا اصلاح شد.

ب) سرمایه اجتماعی: با بهره گیری از تعریف پاتنام و گیدنز، سرمایه اجتماعی عبارت است از شبکه های روابط اجتماعی در مقیاس های محلی و فرامحلی که مشخصه آنها هنجارهای اعتماد و همپاری است. براساس این تعریف در بعد عملیاتی از چند شاخص به شرح ذیل استفاده شده

است. روابط اجتماعی بر حسب دو خصوصیت در شبکه روابط اجتماعی شامل: **تراکم روابط** و **روابط حمایتی در شبکه** اجتماعی سنجیده شده است به این منظور از پاسخگویان خواسته شده در قالب یک طیف تراکم رابطه اجتماعی، اعتماد اجتماعی و میزان مشارکت اجتماعی خود را بیان کنند تراکم روابط در اینجا به معنای فراوانی رابطه در بین اعضای شبکه دوستی است. این مفهوم برحسب سه متغیر شامل طول رابطه (مدت آشنایی)، میزان رابطه و شدت رابطه در بین افراد تعریف عملیاتی شده و از ترکیب (ضرب) سه متغیر مذکور، شاخص کلی تراکم رابطه اجتماعی محاسبه شده است. برحسب شاخص اعتماد که بر دو نوع است: ۱- اعتماد خاص گرایانه (اعتماد به خویشاوندان، دوستان نزدیک، خودی‌ها) ۲- اعتماد تعمیم یافته (اعتماد به غیر خودی‌ها) بر مبنای شاخص شعاع اعتماد بین شخصی. سنجیده شده است و نهایتاً سومین مولفه سرمایه اجتماعی یعنی مشارکت در فعالیت‌های داوطلبانه که شامل عضویت در انجمن‌ها، هیات‌های مذهبی، شوراها، حزب و تشکل سیاسی و... سنجیده شده است. برای ساخت مقیاس سرمایه اجتماعی نمرات هر یک از مقیاس‌ها با هم ترکیب شدند. با توجه به حداقل و حداکثر نمرات مشخص شده، دامنه نمره سرمایه اجتماعی بین ۱۵ تا ۶۵ است. مقدار آلفای کرونباخ مقیاس سرمایه اجتماعی ۰/۸۶ است.

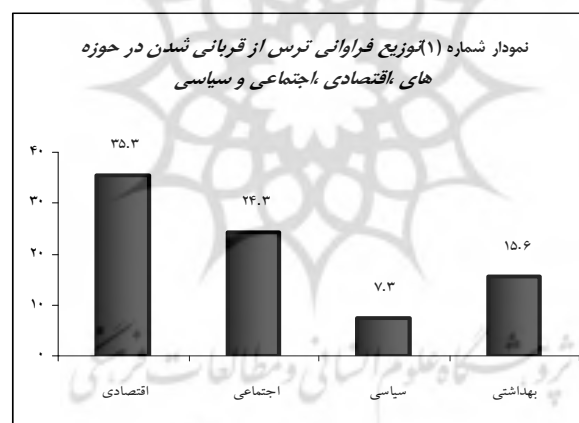
یافته‌ها و نتایج تحقیق:

الف). ویژگی‌های زمینه‌ای نمونه آماری

- ۱- از نظر توزیع سنی پاسخگویان ۲۷٪ درصد در گروه سنی ۱۲ تا ۲۰ ساله، ۲۲٪ درصد در گروه سنی ۲۱ تا ۲۹ ساله، ۴۴٪ درصد در گروه سنی ۳۰ تا ۳۸ ساله و ۷٪ درصد بالای ۳۸ سال قرار داشتند.
- ۲- بر حسب جنسیت از کل افراد بررسی شده ۵۰/۳ درصد مرد و ۴۹/۷ درصد زن نمونه تحقیق را تشکیل می‌دادند.
- ۳- از کل افراد مورد بررسی برحسب میزان تحصیلات، ۲٪ درصد بی‌سواد، ۴۱٪ درصد دارای تحصیلات راهنمایی و متوسطه، ۳۲٪ درصد لیسانس و ۲۴٪ درصد تحصیلات تکمیلی دارند.
- ۴- از مجموع پاسخگویان برحسب پایگاه اقتصادی و اجتماعی، ۲۷٪ درصد در جایگاه پایین قرار داشتند، ۵۷/۴ درصد در جایگاه متوسط و ۱۵/۶ درصد در جایگاه بالا قرار داشته‌اند.
- ۵- بر حسب وضعیت اشتغال، ۴۲ درصد غیرشاغل و ۵۸ درصد شاغل هستند.

ب) ترس از قربانی شدن در حوزه های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی

در خصوص متغیر مستقل اصلی تحقیق که ترس از قربانی شدن بود برحسب هر یک از حوزه های مورد بررسی طیف های جهت سنجش میزان ترس از قربانی شدن در این حوزه ها بکار گرفته شده است. در جمع بندی میانگین ها ۳۵/۳ از پاسخگویان، قربانی شدن و یا در معرض قربانی قرارگرفتن در حوزه اقتصادی را اشاره کرده اند بعد از آن حوزه اجتماعی با ۲۴/۳ درصد دومین حوزه ای است که پاسخگویان بدان اشاره داشته اند. سایر حوزه ها نیز به ترتیب بهداشتی ۱۵/۶ درصد و سیاسی ۷/۳ درصد بوده اند. حوزه بهداشتی از آن جهت در این تحقیق مورد بررسی قرارگرفت که امروزه هم مباحث و آمار های مربوط به قربانیانی که بر اثر سهل انگاری های پزشکی و یا آلودگی هوا و مواد غذایی و... مورد نظر قرار گرفته اند و به عنوان یک مسئله اجتماعی بر ساخت شده است. ۱۷/۳ درصد از پاسخگویان نیز به سوالات این بخش جواب نداده اند.

ج) سرمایه اجتماعی

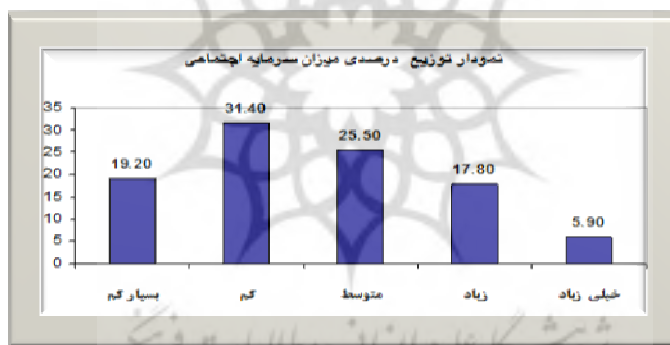
۱- برای سنجش میزان سرمایه اجتماعی همانگونه که در تعریف عملیاتی بیان شد از سه شاخص روابط اجتماعی (تراکم روابط و روابط حمایتی در شبکه اجتماعی)، اعتماد (اعتماد خاص گرایانه و اعتماد تعمیم یافته) مشارکت (فعالیت های داوطلبانه) استفاده شده است. در جدول شماره چهار نتایج شاخص ترکیبی ارائه می شود. جدول شماره ۴ نتایج مقیاس کلی سرمایه اجتماعی را نشان می دهد.

از مجموع ۸۷۵ نمونه مورد بررسی ۵۰/۶ درصد از افراد مورد بررسی دارای میزان سرمایه اجتماعی بسیار کم و کم هستند. در حالی که فقط ۲۳/۷ درصد از نمونه آماری دارای سرمایه

اجتماعی خیلی زیاد و زیاد هستند. ۲۵ درصد از افراد هم دارای میزان سرمایه اجتماعی متوسطی هستند.

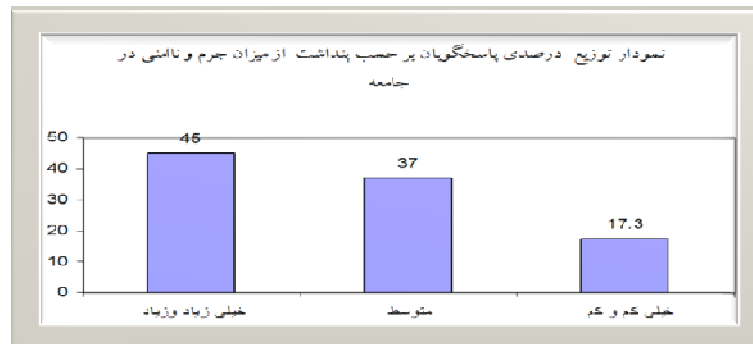
جدول شماره (۴) توزیع فراوانی و درصدی میزان سرمایه اجتماعی

میزان سرمایه اجتماعی	فراوانی	درصد
بسیار کم	۱۶۸	۱۹/۲
کم	۲۷۵	۳۱/۴
متوسط	۲۲۴	۲۵/۵
زیاد	۱۵۶	۱۷/۸
خیلی زیاد	۵۲	۵/۹
جمع	۸۷۵	۱۰۰

(د) پنداشت از میزان جرم و ناامنی در جامعه

جدول و نمودار شماره پنج بر حسب میزان پنداشت از جرم و ناامنی در جامعه است. از مجموع ۸۷۵ نمونه مورد بررسی، ۴۵ درصد از افراد مورد بررسی معتقد بودند که میزان جرم و ناامنی زیاد است. در حالی که فقط ۱۷ درصد از نمونه آماری میزان جرم و ناامنی در جامعه را کم و خیلی کم می پندارند. ۳۷ درصد از افراد هم تصورشان آن است که میزان جرم در جامعه در حد متوسطی است. پنداشت از جرم همانگونه که تعریف شد با میزان واقعی جرم می تواند حداقل دو شکل به خود گیرد. یا برهم منطبق باشند یعنی میزان پنداشت از جرم با آمارهای واقعی نزدیک است؛ البته این شرایط به مسئله اعتماد به

آمارهای ارائه شده برمی گردد. دوم اینکه پنداشت از جرم بسیار بالاتر از میزان واقعی جرم انگاشته می شود که این موضوع علاوه بر مسئله اعتماد به آمارهای ارائه شده به عملکرد رسانه ها، خانواده و نهادهای کنترلی نیز بستگی دارد. در ایران نتایج تحقیقات مختلف نشان می دهد که (به دلیل پراکنده-گویی ها در حوزه آمارهای اجتماعی و عملکرد نامناسب رسانه ای) پنداشت از میزان جرم بسیار بیشتر از میزان واقعی آن است. در این بررسی نیز تقریباً ۴۵ درصد از افراد مورد بررسی میزان جرم را در کشور زیاد و خیلی زیاد می دانند. این در حالی است که آمارهای واقعی ارائه شده از سوی نیروی انتظامی و مرکز آمار ایران در مقایسه با سایر نرم های جهانی گویای این حقیقت نیست و به پنداشت غیر واقعی- ناشی از مسائل ذکر شده- از جرم در ایران پی می بریم.

جدول شماره (۵): توزیع درصد پاسخگویان بر حسب پنداشت از میزان جرم و ناامنی در جامعه

میزان	درصد
خیلی زیاد و زیاد	۴۵
متوسط	۳۷
خیلی کم و کم	۱۷/۳
بدون پاسخ	۰/۶
جمع	%۱۰۰

ج) ترس از قربانی شدن و سرمایه اجتماعی

مطابق مدل تحقیق و با استفاده از دیدگاه های نظریه پردازان جامعه شناسی شهری و بخصوص نظریه زیمل در کلانشهر و حیات ذهنی، بین میزان سرمایه اجتماعی و میزان ترس از قربانی شدن رابطه وجود دارد؛ بدین معنی به میزانی که ترس از قربانی شدن بیشتر باشد میزان سرمایه اجتماعی کاهش می یابد. با توجه به بهره گیری از آزمون آماری متناسب با سطوح متغیر ها همانگونه که جدول شماره ۶ نشان می دهد با افزایش میزان ترس از قربانی شدن میزان سرمایه اجتماعی نیز کاهش می یابد. آزمون آماری اسپیرمن و کندال B نیز رابطه معناداری بین دو متغیر را با ۹۵ درصد اطمینان تأیید می کند.

جدول شماره (۶) ترس از قربانی شدن و میزان سرمایه اجتماعی

میزان ترس میزان سرمایه اجتماعی	کم	متوسط	زیاد	جمع
کم	۲۲/۶	۱۵/۳	۸۱/۶	۵۰/۶
متوسط	۱۱/۳	۷۵/۵	۱۱/۱	۲۵/۶
زیاد	۶	۹/۲	۷/۳	۲۳/۸
جمع	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰

آماره های مربوط به ترس از قربانی شدن و میزان سرمایه اجتماعی

آماره ها	مقدار	معناداری
کندال B	-/۵۹۵	۰/۰۰۰
اسپیرمن	-/۶۱۹	۰/۰۰۰
پیرسون	-/۶۱۸	۰/۰۰۰
تعداد مورد های معتبر	۸۷۵	

د) پنداشت از جرم و ناامنی در جامعه و ترس از قربانی شدن

همانگونه که در مبانی نظری مقاله ذکر شد تفاوت بین میزان واقعی جرایم و پنداشت از میزان جرایم در ایران شکاف زیادی مشاهده می شود. پنداشت از جرم به برداشت یا پنداشت شهروندان در خصوص وضعیت جرایم در شهر یا محل سکونتشان ارتباط می یابد و این پنداشت میتواند تحت تاثیر عملکرد رسانه ها و اتفاقات روزمره در زندگی افراد باشد. به هر صورت پنداشت های افراد از میزان ناامنی و یا امنیت زندگی اجتماعی بر سایر ابعاد ذهنی شهروندان تاثیر خواهد گذاشت و باعث تقویت

یا تعدیل آن چیزی خواهد شد که در جرم شناسی ترس از جرایم نامیده می شود. معمولاً مطلوب است که میان این دو تعادلی باشد عدم تعادل بخصوص در پنداشت منفی از میزان جرایم در شهر اثر مخربی بر تمامی حوزه های زندگی روزمره خواهد گذاشت. فرض این تحقیق که مسبوق به نظریه مورد استفاده است بدین شرح است: بین میزان پنداشت از جرم و ناامنی در جامعه و میزان سرمایه اجتماعی رابطه وجود دارد؛ بدین معنی که به هر میزان این پنداشت به جهت زیاد تصور کردن جرائم باشد میزان سرمایه اجتماعی فرد کاهش می یابد. با توجه به بهره گیری از آزمون آماری متناسب با سطوح متغیرها همانگونه که جدول شماره ۷ نشان می دهد با افزایش میزان پنداشت از ناامنی در جامعه میزان سرمایه اجتماعی نیز کاهش می یابد. آزمون آماری اسپیرمن و کندال B نیز رابطه معناداری بین دو متغیر را با ۹۵ درصد اطمینان تأیید می کند.

جدول شماره (۷) میزان پنداشت از جرم و ناامنی و میزان سرمایه اجتماعی

میزان پنداشت از جرم و ناامنی در جامعه	کم	متوسط	زیاد	جمع
میزان سرمایه اجتماعی				
کم	۲۶/۳	۱۷/۶	۷۱/۵	۵۰/۶
متوسط	۱۶/۳	۶۱/۵	۱۲/۱	۲۵/۶
زیاد	۵۷/۴	۲۰/۹	۱۶/۴	۲۳/۸
جمع	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰

آماره های مربوط میزان پنداشت از جرم و ناامنی و میزان سرمایه اجتماعی

آماره ها	مقدار	معناداری
کندال B	-/۵۹۵	۰/۰۰۰
اسپیرمن	-/۶۱۶	۰/۰۰۰
پیرسون	-/۶۱۳	۰/۰۰۰
تعداد مورد های معتبر	۸۷۵	

نتیجه گیری

این مقاله به منظور بررسی رابطه بین ترس از قربانی شدن و تاثیر آن بر کاهش سرمایه اجتماعی تدوین گردید. تا کنون در اکثر تحقیقات اجتماعی، سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر وابسته مدنظر قرار گرفته

است. در این مطالعه سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر وابسته تعریف شده است و تلاش شده که تغییرات آن برحسب عامل ترس از قربانی شدن مورد بررسی قرار گیرد. مطابق اصول پژوهش علمی که هر تحقیقی با مسئله آغازین شروع می شود و نهایتاً به یک مسئله جدیدی انجامد و تمامی این فرایند مسبق به نظریه هدایت کننده است. این تحقیق با بهره گیری از دیدگاه زیمل در حوزه زندگی شهری و نظریه های انحرافات اجتماعی و سرمایه اجتماعی به مدل تحقیق دست یافته است. مطابق مدل مذکور، زندگی در جوامع شهری مدرن و کلان شهرها به همراه روند جرائم رو به تزايد و نیز استرسهای روانی، موجب تقویت احساس ترس از قربانی شدن می شود. این احساس ترس از قربانی شدن، منجر به افزایش آگاهی از یک سو و از سوی دیگر محتاطانه تر شدن رفتارها شده نتیجه این موضوع بی میلی به همکاریهای اجتماعی و پیوندهای اجتماعی و در مجموع کاهش سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر وابسته این تحقیق است. نگاهی به یافته های جداول دو متغیره، بخشی از مفروضات نخستین این پژوهش را تأیید و برخی نیز ناکارآمد می نماید. فرضیه اصلی تحقیق که از نظریه های مورد استفاده استنتاج شده است و درآزمون های آماری مورد تأیید قرار گرفت، تأکید می کرد که بین میزان سرمایه اجتماعی و میزان ترس از قربانی شدن رابطه وجود دارد؛ بدین معنی به میزانی که ترس از قربانی شدن بیشتر باشد میزان سرمایه اجتماعی کاهش می یابد. در نمونه مورد بررسی برحسب جنسیت، زنان و دختران دارای ترس بیشتری نسبت به پسران هستند. با در نظر گرفتن چهار حوزه مورد بررسی زنان در ترس از قربانی شدن دارای تفاوت چشمگیری نسبت به مردان هستند بدین معنی که زنان بیشتر ترس از قربانی شدن در حوزه جرائم شهری را دارند و برعکس مردان بیشترین ترس شان در حوزه اقتصادی است که البته با توجه به نرخ اشتغال متفاوت مردان و زنان این تفاوت قابل پیش بینی است. برحسب گروه های سنی و با توجه به نظریه های جمعیت شناسی، موضوع ترس در میان گروه های سنی پیر و جوان تا حدودی یکسان است گرچه با رسم منحنی در بین چهار گروه سنی مورد بررسی تغییر محسوسی قابل مشاهده است که با بالا رفتن سن ترس نیز افزایش می یابد اما همانگونه که فرارو بیان می کند دلایل و حوزه های ترس در نمونه مورد بررسی متفاوت است (فرارو، ۱۹۹۷). برحسب تحصیلات و ترس از قربانی شدن، به همراه افزایش تحصیلات ترس از قربانی شدن کمتر می شود اما نکته حائز اهمیت این است که سرمایه اجتماعی گروه های متفاوت تحصیلی تغییر آنچنانی نمی کند. مطابق تحلیل های توصیفی و تبیینی انجام شده می توان گفت که در جامعه آماری مورد بررسی این تحقیق، اعتماد تعمیم یافته ضعیف است. درارتباط با رابطه بین متغیرهای این تحقیق نیز نتایج نشان می دهد که افرادی که دارای ترس از قربانی شدن بیشتری اند دارای سرمایه اجتماعی کمتر اند. با توجه به آزمون های آماری فرض این تحقیق مورد تأیید قرار می گیرد که ترس از قربانی شدن فرساینده سرمایه اجتماعی است. از سوی دیگر، یافته های تبیینی دیگر این مقاله نشان می دهد

همراه با بالارفتن میزان پنداشت از جرم و ناامنی، میزان سرمایه اجتماعی کاهش می یابد. از این روی با عنایت به نتایج اخذ شده، راهبرد پیشنهادی این تحقیق این است که نظام های کنترلی و جامعه پذیری و سیاست گذاران با ارائه آموزش های رسانه ای و تقویت فضاهای اجتماعی در شهر ها در راستای کاهش احساس ترس از قربانی شدن تلاش کنند. از سوی دیگر بایستی در سطح نهادهای مسئول انضباط اجتماعی، تلاش شود با ارائه کارنامه های مثبت این نهادها در مبارزه با جرائم، پنداشت عمومی مردم نسبت به جرم و ناامنی در جامعه بهبود یافته و زمینه روانی مشارکت ها و اعتماد عام گرایانه را فراهم آوردند.

منابع

۱. رایینگتن، اول (۱۳۸۳) رویکرد های نظری هفتگانه در بررسی مسائل اجتماعی، ترجمه رحمت .. صدیق سروستانی، انتشارات دانشگاه تهران.
۲. بوردیو، پیر (۱۳۸۰) نظریه کنش، ترجمه مرتضی مردیها، انتشارات نقش و نگار، ۱۳۸۰.
۳. بوزان، باری (۱۳۷۸) مردم، دولت ها و هراس، ترجمه و انتشار پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران.
۴. تاجبخش، کیان (۱۳۸۴) سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان نشر شیرازه.
۵. ریتزر، جورج (۱۳۸۳) نظریه های معاصر جامعه شناسی، ترجمه محسن ثلاثی.
۶. سرابی، حسن (۱۳۸۶) مقدمه ای بر نمونه گیری در تحقیق، تهران، انتشارات سمت.
۷. صدیق سروستانی، رحمت ... (۱۳۸۶) آسیب شناسی اجتماعی (جامعه شناسی انحرافات اجتماعی)، انتشارات سمت.
۸. صدیق سروستانی، رحمت الله، جزوه جامعه شناسی شهری، دانشکده علوم اجتماعی.
۹. غفاری، غلامرضا (۱۳۸۵) طرح سنجش سرمایه اجتماعی، وزارت کشور.
۱۰. فیلد، جان (۱۳۸۶) سرمایه اجتماعی، ترجمه غلامرضا غفاری و حسن رضائی، انتشارات کویر.
۱۱. مرجائی، هادی (۱۳۸۱) بررسی و سنجش احساس امنیت در بین گروه های مختلف شهر قم. معاونت سیاسی - امنیتی استانداری قم.
۱۲. نجیبی مریم (۱۳۸۴) طرح پژوهشی شناسایی مشکلات امنیتی - اجتماعی زنان در روابط شهری، امور بانوان وزارت کشور.

14. Knowles Stephen (2005) Is Social Capital Part of the Institutions Continuum? , Centre for Research in Economic Development and International Trade, University of Nottingham.
15. Romero Mary and Margolis Eric (2005) the Blackwell companion to social inequalities, Blackwell publishing.
16. Snow A.David, Soule a Sarah and Kriesi Hanspeter (2004) the Blackwell companion to social movement, Blackwell publishing.
17. Taylor, Ralph B., & Margaret Hale (1986) "Testing Alternative Models of fear of Crime," 77 The J. of Criminal Law & Criminology 89_151.
18. Vera Hernan and Feagin R. Joe (2007) Handbook of the sociology of racial and ethnic relation, published by Springer.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی